

Quo vadis, kultuurimälestiste register?

2019. aasta oli Muinsuskaitseametile mitmes mõttes oluline. Muu hulgas pakkus rohkelt peamurdmist ja loomirõõmu jaanuaris alanud kultuurimälestiste registri arendamise projekt. Varem ei ole mälestiste registri infosüsteemi niivõrd ulatuslikult uuendatud. Ettevalmistusajal analüüsiti kogu ameti tööprotsessi ja olemasolevat infosüsteemi, pakuti optimeerimislahendusi ja töötati välja täiesti uusi teenuseid. Eeltöö kestis ligi viis aastat ning selle sisse mahtus nii õnnestumisi kui ka ebaõnnestumisi, aga kindlasti palju õppetunde. Arendusprojekt on andnud uusi teadmisi ja suurema pildi infosüsteemide tehnoloogilistest lahendustest ja võimalustest.

INIMENE VERSUS MASIN

Kultuurimälestiste registri juured ulatuvad 1990. aastasse, kui seni paberil olnud arheoloogiamuististe nimekirja hakati säilitama arvutis. Paar aastat hiljem kasvas arheoloogiapärandi projektist välja lähteülesanne luua kõiki kultuurimälestisi koondav automatiseeritud infosüsteem. Toonane trükimasinal kirjutatud infosüsteemi analüüs annab ettekujutuse, kuidas süsteem oli kavas

Praegu loeme muigega, et peaaegu 30 aastat tagasi peeti analüüsis vajalikuks hinnata võimaliku riskina ka „inimene-masin barjääri“, mille all mõeldi harjumuspärastes tööprotsessides uuendusena arvuti kasutamist.

tehniliselt üles ehitada. Nüüdseks on sellel ka ajalooline väärtus, sest 1990. aastate algusest pärit infosüsteemide analüüse ei ole eriti säilinud. Praegu loeme muigega, et peaaegu 30 aastat tagasi peeti analüüsis vajalikuks hinnata võimaliku riskina ka „inimene-masin barjääri“, mille all mõeldi harjumuspärastes tööprotsessides uuendusena arvuti kasutamist: „Arvutustehnika juurutamisel muinsuskaitstes on vaja eelnevalt töötajate psühholoogilist ettevalmistust.“ Tänapäevased analüüsid hindavad võimalike riskidena näiteks keerulist äriloogikat, andmete lekkimist või andmevahetuskihtide (X-tee) päringuid, kuid psühholoogilisi hirme enam riskidena ei käsitata.

Kultuurimälestiste riiklik register asutati Vabariigi Valitsuse 14. oktoobri 1994. aasta määrusega. Esimene mälestiste register hõlmas sisuliselt mälestiste digiteeritud nimekirju, see asus lokaalses serveris ja oli kasutatav ainult Muinsuskaitseameti Tallinna kontoris.

Tehnoloogia kiire areng võimaldas 2000. aastate alguses asendada lokaalse võrgu internetipõhise keskkonnaga. See oli tähtis samm: senise tabelitöötlusprogrammi asemel muutus mälestiste teave internetis kättesaadavaks. Murrang toimus ka avalikustamises, sest nüüd olid kultuurimälestiste andmed esimest korda igaühele kättesaadavad.

ESIMESED SAMMUD: LIIDESTAMINE JA TURVALISUS

Hirm masina ees hakkas taanduma, asendudes uudishimu ja uute tehnoloogiliste lahenduste otsimisega. 2000. aastate alguses räägiti üha rohkem infosüsteemide omavahelisest andmevahetusest ja ühtsest e-riigi mudelist. Veebipõhise infosüsteemi sai liidestada teiste süsteemidega. Koostöös Maa-ametiga liideti mälestiste registrile kaardiandmebaas, mis võimaldas liikuda otse objekti asukohale kaardil.

Infosüsteemi arendati vähehaaval ja vajadust mööda. Suurim tehnoloogiline muudatus toimus 2009. aastal, kui

vahetati välja infosüsteemi platvorm, et see oleks turvalisem ja paremini hallatav. See uuendus ei olnud tavakasutajale kuigivõrd nähtav, küll aga võis igäüks märgata samal ajal muutunud infosüsteemi kujundust, märkimisväärselt paranenud andmete otsingu- ja filtreerimisvõimalusi ning üleüldist kasutusmugavust.

E-TEENUSED

1994. aastal süsteemi analüüsis kirjeldatud umbusklikkus masinate vastu oli asendunud nõudlikkusega masinate suhtes ja neile suurte ootuste seadmisega. Kui varem oli mälestiste register ametnike töökeskkond ja avalike kasutajate infoallikas, siis 2014. aastal lisandus autentitud kasutajatele mõeldud iseteeninduskeskkond. Esimese e-teenusena võeti kasutusele toetuste taotlemise funktsioon, mida sel aastal kasutas ligi neljandik taotluse esitanutest. See tõestas, et vajadus iseteeninduskeskkonna järele oli olemas. Järgnevatel aastatel on e-teenuste kasutajate arv üha kasvanud.

2015. aastal algas ettevalmistus kultuurimälestiste registri täielikuks uuendamiseks. Esmalt analüüsiti tööprotsesse ja osutatavaid teenuseid. Hinnati, kui palju võimaldab teatud toimingute automatiseerimine edaspidi aega säästa. Arutleti, kuidas oleks kõige mõistlikum tööd optimeerida ja milliseid e-teenuseid sooviksid kasutada meie partnerid. Selle tulemusel oli järgmine samm ärianalüüsi kirjutamine ja rahastuse taotlemine Euroopa Liidu tõukefondist.

Projekti eesmärk on infosüsteem ajakohastada ja parandada selle kasutusmugavust. Vaja on luua uusi iseteeninduslahendusi, muuta menetluskeskkond tänapäevaseks ja tagada kvaliteetsed andmed.

ARENDUSPROJEKT

Tavaliselt eelneb arendusprotsessile ärianalüüs, kus kaardistatakse olemasolev olukord ning kirjeldatakse nõude haaval soovitud tulemust. Ligi 30 aastat tagasi loodud nimekirjavaatest on nüüdseks kasvanud keerukas andmebaas. Paljud süsteemis toimuvad protsessid jäävadki tavakasutajale märkamatuks ja leiavad aset raketiduse taga. Kasutajaliideses nähtav info või teenused on omavahel seotud ning infosüsteemi andmebaasid keeruka ülesehitusega. Seega on tähtis mõista, et vajaduspõhine arendustöö ei lahenda ainult konkreetset ülesannet, vaid analüüsima ja mõistma peab seoseid ja muutujaid mujal süsteemis. Piltlikult öeldes hinnatakse, kui suur ja milline mõju on näiteks ühe välja lisamisel kogu süsteemi vaates.

Kultuurimälestiste registrit on seni arendatud jupikaupa ja küpses eas infosüsteemi peamine puudus on varasema arendusdokumentatsiooni puudumine. Täpselt sama moodi nagu konserveerimistöde aruandes tuleb kirjeldada valitud meetodeid ja materjale, oleks vaja teha infosüsteemi arendades. Dokumentatsiooni puudumise korral võib juhtuda, et loodavad lahendused aimavad vaid olemasoleva süsteemi arhitektuuri ning seetõttu võib arendusvigade hulk olla märkimisväärselt suurem ja lõpplahendus ei pruugi vastata soovitud.

2018. aasta sügisel õnnestus jõuda eduka hanke ja arenduslepinguni. Arendusmeetodina kasutame välearendust: infosüsteemi arendatakse tükikese kaupana, teema alusel ja tulemus jõuab kasutajateni samuti loogiliste tükikidena. Selline meetod peaks vähendama riske, mis kaasnevad projekti lõpus tellijale tervikarenduse üleandmisega.

Kultuurimälestiste registri arendusprojekt ei ole veel päris lõppenud. Projekti eesmärk on infosüsteem ajakohastada ja parandada selle kasutusmugavust. Vaja on luua uusi iseteeninduslahendusi, muuta menetluskeskkond tänapäevaseks ja tagada kvaliteetsed andmed. Parendustööde kõrval on kõige uuenduslikum lahendus Maa-ameti integreeritava aadressiotsingu (In-ADS) veebiteenuse kasutuselevõtt. See võimaldab otsingulooga kasutajal otsinguteavitus ja -aruannet esitades märkida kaardile otsinguala (või leiuala). Sealjuures teavitab süsteem sellest, kui märgitud ala kattub nt mälestise alaga, kus otsimine on keelatud. Lisaks tekib kasutajale ülevaatlik kaart kõigist tema eelnevatest otsingutest.

Projekti lõpp ei tähenda seda, et kultuurimälestiste register on valmis. Suuremahulisele arendusele järgneb tasandustöö ja süsteemi stabiliseerimine. Lisaks kasvab süües isu ning tänapäevaseks infosüsteemilt oodatakse üha enam. Juba 1994. aasta analüüsis on asjakohane võrdlus „Kultuurimälestiste andmebaas on nagu Tallinna linn, mis kunagi valmis ei saa“.